

Nr 293.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående användning för kulturella ändamål av viss del av den svenska Längmanska donationsfondens avkastning; given Stockholms slott den 16 april 1918.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t föreslå riksdagen medgiva,

att avkastningen av den med litt. B betecknade delen av den svenska donationsfond, som upprättats genom testamente av finländske handlanden Erik Johan Längman, må i den omfattning testamentet stadgar samt under iakttagande av de utav departementschefen i statsrådsprotokollet angivna huvudgrunder och enligt de närmare bestämmelser, som av Kungl. Maj:t utfärdas, tagas i användning för de med nämnda del av fonden avsedda kulturella ändamålen.

De till ärendet hörande handlingarna skola tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Värner Rydén.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 16 april 1918.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern EDÉN,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena HELLNER,
Statsråden: PETERSSON,
SCHOTTE,
PETRÉN,
NILSON,
LÖFGREN,
friherre PALMSTIERNA,
RYDÉN,
UNDÉN,
THORSSON.

Departementschefen, statsrådet Rydén, anförde:

*Ang. användning
för kulturella
ändamål av viss
del av den svenska
Längmanska
donationsfondens
avkastning.*

Sedan Kungl. Maj:t den 30 december 1916 bemyndigat statsrådet och chefen för finansdepartementet att tillkalla högst sex sakkunniga personer för att utreda, i vilken ordning halva årliga avkastningen å den del av Längmanska donationsfonden, som betecknades med litt. B, borde komma till användning till de med nämnda del av fonden avsedda ändamål, samt avgiva de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning, samt bemålde departementschef samma dag tillkallat friherre K. Langenskiöld, professorn vid Stockholms högskola friherre G. De Geer, professorerna vid Uppsala universitet A. Noreen och F. P:son Wetter samt redaktören K. Wåhlin att utföra ifrågavarande arbete, hava de sakkunniga med skrivelse den 28 september 1917 överlämnat den av dem verkställda utredningen jämte förslag till stadgar för Längmanska kulturfonden.

I ärendet hava underdåniga yttranden avgivits av justitiekanslern, kanslern för rikets universitet, större akademiska konsistorierna i Uppsala och Lund, lärarkollegiet vid Karolinska institutet, lärarrådet vid Göteborgs högskola och matematisk-naturvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola, svenska akademien, vetenskapsakademien, vitterhets- historie- och antikvitetsakademien, akademien för de fria konsterna, musikaliska akademien, ledamöterna i nationalmusei nämnd samt folkbildningsförbundet.

Under ärendets fortsatta handläggning har dess beredning överlämnats från finansdepartementet till ecklesiastikdepartementet.

Då jag nu går att anmäla detta ärende för Eders Kungl. Maj:t, vill jag först göra följande erinringar rörande Längmanska donationens tillkomst och donationsmedlens hittillsvarande förvaltning.

Genom ett den 20 december 1859 upprättat testamente, varav *Längmans testamente.* transsumt torde få såsom bilaga fogas vid detta protokoll (Bil. A), donerade finländske handlanden och kulturvännen *Erik Johan Längman* sin huvudsakligen genom vidsträckt sågverksrörelse förvärvade förmögenhet »till förmån för Finlands» och »Sveriges alla stånd och folkklasser». Enligt testamentets i många avseenden svårtolkade bestämmelser skulle Längmans kvarlåtenskap efter hans död förvaltas odelad, till dess den uppnått en storlek av 450,000 rubel silver. Därefter skulle den skiftas så, att donationen till förmån för Finlands folk skulle utgöra 155,000 och donationen till förmån för Sveriges folk 295,000 rubel, d. v. s. resp. $\frac{31}{90}$ och $\frac{59}{90}$.

Den på Sverige belöpande donationen skulle delas i tre fonder, litt. A om 125,000, litt. B om 138,750 och litt. C om 31,250 rubel.

Fonden litt. A »bestämmas till grundfond» och är avsedd för kommunala och andra allmännyttiga behov, såsom befrämjande av jordbruk och skogsskötsel, handel, industri, kommunikationsväsen och folkundervisning, beredande av understöd åt nödlidande, fattigvård och sjukvård, anslag till livränteanstalter, sparbanker o. s. v. Innan fonden tages i anspråk för dessa ändamål, skall den förräntas med ränta på ränta i vissa »serier», intill dess fonden uppnått en storlek av 4 miljoner rubel eller i svenskt mynt 11,200,000 kronor. Därefter skall avsättning äga rum enligt bestämd plan till speciella fonder jämte vidare förräntning och avsättning till fonder »för att av årliga räntan kunna vid förefallande omständigheter förse varje kommuns behov».

Fonden litt. B är avsedd för »vetenskaper och sköna konster, litterära arbeten och skrifers gratis utdelning till allmoge, på det nö-

dig förtida kännedom och håg förberedes för att upprätthålla och förvalta förtecknade fonder; samt för avlöningar, omkostnader och resor till och för dem, vilka uti styrelse-, kontrollerings-, förvaltnings-, räkenskaps- och bokföringsväg skola redogöra för alla fonder». Från fonden skola därjämte utgå livräntor (»honorationssummor») till vissa i testamentet angivna personer. Även beträffande denna fond är bestämt att den skall förräntas i serier, så »att för varje gång som kapitalet fördubblats, så utgör det en serie». Dock saknas föreskrift om fondens tillväxt i visst antal serier, innan den får tagas i anspråk för det ena eller andra ändamålet. Däremot stadgas att till livräntor, omkostnader samt till litterära behov m. m. tillsammans icke får användas mer än hälften av årliga räntan — »på det denna fond icke måtte betagas önskad kraft, samt att någonting i stort måtte i en framtid kunna verkas och utföras».

Den tredje fonden, litt. C, har till uppgift »svenska kursens upphjälpande». Fonden skall först tillväxa genom förräntning tills den uppnått 100 miljoner kronor. Därefter skall halva årliga räntan indragas till förmån för staten samt vidare förräntning och indragning av räntan äga rum enligt bestämd plan.

Beträffande dessa fonders förvaltning meddelas slutligen följande föreskrift: »En kommitté bildas för att handhava allt detta, varibland 2:ne vetenskapsmän och 2:ne handlande, vilka inom var sin kår utse de sina, och dessa utse en präses, vilka tillsammans utse personer av varje stånd, och till antal efter behov.»

*Donationens
hittills-
varande
förvaltning.*

Donator avled den 16 oktober 1863. Vid bouppteckning, som förrättades efter honom den 12 april följande år, uppskattades boets behållning till 1,338,000 mark finskt mynt. År 1866 fördelades mellan Finland och Sverige efter den i testamentet bestämda grunden då disponibla kontanta medel, utgörande 555,776 mark 69 penni, varvid på Sveriges lott kom en summa av 364,646 mark 95 penni. Allt efter som sterbhusets tillgångar hunno realiseras, utskiftades de båda ländernas andelar, och år 1876 överlämnades till Sverige dess sista anpart.

Genom brev den 27 maj 1864 uppdrog Kungl. Maj:t åt statskontoret att, intill dess annorlunda kunde varda förordnat, förvalta svenska folkets andel av denna donation och mot ränta utlåna ej mindre dessa medel än även därå efter hand uppkommande räntebesparingar.

Sedan donationen vid 1876 års slut utvisat en behållning av 841,013 kronor 64 öre och därigenom uppnått det belopp av 295,000 rubel —

826,000 kronor — som i testamentet angivits utgöra svenska folkets andel, fördelades behållningen mellan de olika fonderna enligt den i testamentet föreskrivna proportionen, därvid fonden litt. A tillgodofördes 356,361 kronor 71 öre, fonden litt. B 395,561 kronor 50 öre och fonden litt. C 89,090 kronor 43 öre. Vid den redovisning, som årligen upprättas inom statskontoret över donationens medel, bifogas en fördelning på motsvarande sätt av tillgångar, inkomster och utgifter mellan de tre särskilda fonderna. Sålunda utvisar redogörelsen för år 1917 en kapitalbehållning vid nämnda års slut för fonden litt. A om 2,268,039 kronor 62 öre, för fonden litt. B av 2,037,193 kronor 34 öre samt för fonden litt. C av 567,009 kronor 85 öre. Fondernas uppbörd under året utgjorde resp. 97,326 kronor 60 öre, 87,644 kronor 81 öre och 24,331 kronor 65 öre. Fonden litt. B belastades under samma tid av utgifter för livräntor och förvaltningskostnader till belopp av 5,228 kronor. Därest av fondens avkastning nämnda år förekommit utdelning till kulturella ändamål, skulle alltså det i sådant avseende tillgängliga beloppet hava uppgått till 38,594 kronor 40 öre.

Under det att fonderna litt. A och C enligt testamentets uttryckliga bestämmelser kunna tagas i anspråk först i en avlägsen framtid, har förslag att börja använda fonden litt. B till därmed avsedda kulturella ändamål varit uppe vid skilda tillfällen.

*Tidigare
förslag att
använda
B-fonden.*

Redan vid den tidpunkt, då Längmanska donationen uppnått dess i testamentet förutsatta minimibelopp, ifrågasatte statskontoret i underdånig skrivelse den 12 november 1877, huruvida icke utdelning från fonden litt. B. kunde begynna och den av donator avsedda kommittén för donationens förvaltning bildas. Denna framställning blev dock på anförda skäl avstyrkt av justitiekanslersämbetet och vid ärendets föredragning den 25 januari 1878 fann Kungl. Maj:t, att någon utdelning från fonden ännu ej borde äga rum.

Frågan upptogs ånyo vid 1893 års riksdag genom en inom andra kammaren väckt motion av professorn friherre A. E. Nordenskiöld, vilkens initiativ ledde till riksdagens skrivelse den 28 april samma år. Riksdagen anhöll däri, att Kungl. Maj:t täcktes taga i omprövning, huruvida någon del av avkastningen av B-fonden redan nu kunde för något eller några av de i Längmans testamente avsedda ändamålen disponeras, samt därefter till riksdagen inkomma med det förslag, vartill förhållandena kunde föranleda.

I motiven till riksdagens skrivelse anföres bland annat följande: Då inom finska lantdagen den åsikt gjort sig gällande, att med testamentets föreskrifter

vore förenligt, att en del av fondens avkastning redan nu användes för de i sådant hänseende i testamentet bestämda ändamål, torde med skäl kunna ifrågasättas, huruvida icke även i avseende å den Sverige tillagda andelen av testators efterlämnade tillgångar, för vilken andel samma bestämmelser gällde som för den Finland tillkommande lotten, kunde vidtagas åtgärder, varigenom de donerade medlens avkastning delvis komme att redan inom den närmaste tiden bliva tillgänglig för vissa bland de allmännyttiga ändamål, den vore avsedd att främja. Vid sådant förhållande hade riksdagen ansett testamentets bestämmelser ånyo böra underställas Kungl. Maj:ts omprövning; och därest Kungl. Maj:t skulle finna, att viss del av fondens avkastning kunde redan nu disponeras, torde anledning förefinnas för Kungl. Maj:t att till riksdagen göra framställning i ämnet.

Med anledning av riksdagens skrivelse inforrades yttranden av justitiekanslern och statskontoret.

Justitiekanslern (J. E. Elliot) anförde i sitt den 14 juni 1893 avgivna utlåtande:

Enligt testamentets innehåll skulle av de för fonden litt. B årligen inflytande räntemedel utbetalas icke allenast de »honorationssummor» eller årliga livräntor, som genom testamentet tillagts vissa enskilda personer, utan även tills vidare alla förvaltningsomkostnader och arvoden för vardera av fonderna litt. A och B. Då emellertid båda dessa slag av utbetalningar till följd av deras natur måste begynna ganska snart efter testators död och då testamentet vidare föreskreve, dels att, på det med fonden litt. B någonting i stort måtte i en framtid kunna verkas, finge »till avlöningar, omkostnader samt till litterära behov m. m. tillsammans icke mer än hälften av årliga räntan användas» och dels att »alla löner och kostnadsutgifter utgå främst till så stort belopp som det någonsin erfordras, varefter resten av årliga halva räntan tillfaller behovet för vetenskaper och sköna konster» utan att beträffande nämnda rest av den halva årsräntan i testamentet gjorts förbehåll om dess användande först vid någon mera avlägsen tidpunkt eller om dess kapitaliserande i likhet med den andra hälften av årsräntan, samt då härmed sammanställdes den omständigheten, att testamentet angåve såsom ett bland ändamålen med fonden litt. B att genom gratisutdelning av skrifter förbereda »förtida kännedom och håg» för att upprätthålla och förvalta »förtecknade fonder», med vilket senare uttryck torde åsyftas de särskilda i testamentet näst förut omförmälda fonder, i vilka fonden litt. A framdeles komme att uppdelas och vilka fonder skulle användas för ändamål, dem testator uppenbarligen funnit i främsta rummet behjärtansvärda, så syntes det kunna anses både med ordalydelsen i testamentet och med testators syften förenligt, att halva årliga avkastningen av den svenska fonden litt. B till den del, som icke toges i anspråk för legater och förvaltningskostnader, redan nu användes till befrämjande av vetenskaper och sköna konster samt till spridande av populära skrifter i ekonomiska och andra ämnen.

Vid testamentets tillämpning i Finland hade denna tolkning gjort sig utan synnerlig tvekan gällande.

Jämväl statskontoret fann i utlåtande den 26 september 1893 hinder icke möta för att halva årliga ränteavkomsten av de under fonden litt. B bokförda medel, i den mån denna del icke toges i anspråk för legater och förvaltningskostnader, användes till de övriga ändamål, vilka fonden litt. B vore avsedd att främja.

Ärendet avgjordes den 22 november 1895 av Kungl. Maj:t, som fann riksdagens skrivelse icke för det dåvarande föranleda till någon Kungl. Maj:ts vidare åtgärd. Beslutet motiverades därmed, att testamentets bestämmelser visserligen voro så avfattade, att av dem icke någon säker slutsats kunde dragas i fråga om den tidpunkt, då enligt testators avsikt utdelning från fonden litt. B skulle få vidtagas, men, med avseende ej mindre å vidden av de syftemål, vilkas befordrande testator med sin donation avsett, än även å de i testamentet förekommande yttranden dels om legatet i dess helhet, att detsamma endast vore beräknat att i tidens längd kunna önskad verkan göra, dels ock beträffande fonden litt. B, att någonting i stort därmed borde i en framtid kunna verkas och utföras, kunde det med fog antagas, att, om än testator icke åsyftat, att fonden litt. B, innan halva årsräntan å densamma finge för det med fonden avsedda syftemålet användas, skulle hava uppnått en storlek, jämförlig med den, testator tillämnat åt fonderna litt. A och C, det likväl varit med testators avsikter överensstämmande, att från fonden litt. B, vilken vid 1894 års utgång uppnått en storlek av 881,151 kronor 16 öre, utdelning, varigenom dess ytterligare tillväxt skulle komma att väsentligen fördröjas, först skulle äga rum, sedan fonden vuxit till ett avsevärt högre belopp än det, vartill den för det dåvarande uppginge.

Frågan om B-fondens användning för dess huvudsakliga ändamål har därefter varit vilande, till dess professorn friherre G. De Geer i en den 22 juli 1914 dagtecknad skrift hos Kungl. Maj:t hemställde, att Kungl. Maj:t täcktes taga under omprövning, huruvida och i vilken omfattning Längmanska donationsfondens avkastning numera kunde för något eller några av de i Längmans testamente avsedda ändamålen disponeras, samt i så fall vidtaga de åtgärder, som kunde finnas erforderliga. Över denna framställning hördes statskontoret, som i utlåtande den 30 september 1914 yttrade följande:

Statskontoret, som redan i sitt underdåniga utlåtande av den 26 september 1893 uttalade sig för det då föreliggande förslaget att börja taga någon del av denna fonds avkastning i anspråk för därmed avsedda ändamål, anser sig, med avseende å den betydande tillväxt fonden sedan dess vunnit och då i varje hän-

delse fondens kraftiga kapitaltillväxt även för framtiden är betryggad genom den i testamentet givna bestämmelsen, att »till avlöningar, omkostnader samt till litterära behov m. m. tillsammans icke mer än hälften av årliga räntan får användas», kunna med sitt förord understödja, att framställning göres till riksdagen i det föreliggande förslagets syfte.

Vid föredragning av detta ärende den 30 december 1916 beslöt Kungl. Maj:t, på sätt ovan nämnts, att låta genom tillkallade sakkunniga utreda, i vilken ordning halva årliga avkastningen å fonden litt. B borde komma till användning till de med nämnda del av fonden avsedda ändamålen.

De sakkunniga.

I överensstämmelse med det sålunda givna uppdraget hava de sakkunniga verkställt utredning om de för den ifrågavarande fondens användning erforderliga organisatoriska anordningarna samt avgivit förslag till stadgar för fonden, vilken av de sakkunniga benämnts *Långmanska kulturfonden*.

De sakkunniga hava funnit att testamentets föreskrift om en kommitté, vari ingå »2:ne vetenskapsmän och 2:ne handlande, vilka inom var sin kår utse de sina o. s. v.», och där alltså såväl vetenskaplig sakkunskap som förfarenhet i praktiska ting äro representerade jämsides med varandra, måste antagas avse den framtida tidpunkt, då jämväl fonden litt. A kan börja användas för därmed avsedda praktiska ändamål, vilka testator tydligen i främsta rummet omfattat med sitt intresse. Då det därjämte icke ansetts möjligt att redan nu fullständigt överblicka de mångahanda omständigheter, vilka sammanhånga med den samfällda användningen av fonderna litt. A och B i en avlägsen framtid, hava de sakkunniga stannat vid att föreslå en för B-fondens nuvarande användning speciellt avpassad organisation av den beskaffenhet, att därigenom bäst främjas de kulturella intressen, till vilkas förmån fonden blivit stiftad.

Ekonomisk förvaltning.

Den ekonomiska förvaltningen förutsättes av de sakkunniga skola fortfarande liksom hittills ske gemensamt för donationen i dess helhet och ombesörjas genom statskontoret eller annan myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer. Å förvaltningsmyndigheten skall blott ankomma att tillhandahålla de från B-fondens avkastning tillgängliga medlen.

Utdelning av anslag.

Beträffande organ för utdelning av anslag till kulturella ändamål hava de sakkunniga grundat sitt förslag på en jämförelse mellan de olika former, som tillämpas i fråga om de skandinaviska grannlänternas stora kulturfonder.

De sakkunniga anföra i detta avseende följande:

»För motsvarande ändamål, som i Sverige kommer att tillgodoses av Längmanska fonden litt. B, förfogar man i Norge över den s. k. Nansenfonden (»Fridtjof Nansens fond til videnskapens fremme»), sammanbragt genom nationalsubskription till minne av Nansens berömda färd över Nordpolshavet, och i Danmark över den högst betydande Carlsbergfonden, donerad av kaptenen och bryggaren J. C. Jacobsen. Beträffande båda dessa fonder gäller att avgörandet om medlens användning överlämnats åt en särskild styrelse, så sammansatt att den inom sig äger erforderlig vetenskaplig sakkunskap och övriga kulturella fackinsikter.

I Finland, där enligt vad ovan framhållits lantdagen förbehållit sig rätten att själv besluta om utdelning av anslag från Längmanska fonden, tillgår sålunda, att lantdagen varje gång lämnar bankfullmäktige i uppdrag att till nästa lantdag inkomma med förslag till fördelning av tillgängliga belopp. Förslaget upprättas med ledning av ansökningar, som ingivas till bankfullmäktige. Efter remiss till bankutskottet går ärendet till lantdagens behandling. Att beslutanderätten förlagts till lantdagen har medfört den naturliga konsekvensen, att någon mera ingående prövning av det inbördes företrädet hos olika kulturbehov icke kunnat äga rum. I stället hava anslagen jämförelsevis schablonmässigt fördelats mellan vetenskapliga ändamål (ärligen c:a 50 %), befrämjande av konst och litteratur (c:a 25 %) och spridande av skrifter (c:a 25 %), och — vad viktigare är — anslagen hava uteslutande tilldelats samfund och inrättningar för vetenskapliga eller andra kulturella ändamål. Anslagen beviljas dessa organisationer för att av dem användas till främjande av deras ändamål med skyldighet att på utsatt tid till bankfullmäktige avgiva utredning om och redovisning för användningen av uppburna belopp.

Av dessa olika tillvägagångssätt vid utdelning av anslag synes det i Norge och Danmark tillämpade vara vida att föredraga framför det finska. Då i sistnämnda fall anslagen förbehållas kulturella samfund och inrättningar, komma bidragen lätteligen, i stället för att utgöra ett bispringande i rätta ögonblicket av en för forskningen och samhället gagnande arbetsuppgift, att nedsjunka till understöd av den art, som bör utgå av allmänna medel eller fyllas genom bidrag av medlemmarna i den ifrågavarande organisationen. Utvecklingen i Finland synes ock bekräfta denna farhåga. Dessutom ligger det i sakens natur, att bidragen, sedan de en gång börjat utgå, praktiskt sett bliva perma-

nenta och allenast i sällsynta undantagsfall fråntagas det understödda samfundet eller inrättningen. I den mån bidragen överhuvud nå fram till individuella arbetsuppgifter, kommer vidare beslutanderätten att helt och hållet ligga i händerna på de särskilda organisationerna. Dessa bliva vid utväljande av föremålen för understöd mellanhänder, åt vilka den viktigaste prövningen överlämnas, och splittringen på en mångfald sådana äventyrar ett rationellt avvägande av det inbördes företrädet hos olika individuella behov.

Jämför man med utvecklingen i Finland den norska Nansenfondens och den danska Carlsbergfondens verksamhet, framstår tydligt företrädet av en anordning, varigenom utdelningen av anslagen anförtros åt ett med fackliga förutsättningar utrustat organ.

Från sistnämnda fonder utgå endast i sällsynta undantagsfall understöd till kulturella organisationer. Sådana erhålla permanent bidrag allenast i ett fall, i det att båda ländernas centrala vetenskapliga samfund (motsvarande svenska vetenskapsakademien) uppbära visst årligt anslag, nämligen Videnskapsselskapet i Kristiania 15,000 kronor till sällskapets publikationer och Kgl. Danske Videnskabernes Selskab enligt föreskrift i Carlsbergfondens statuter 10,000 kronor, avseende »att trygga sällskapets oberoende ställning och verksamhet». Den alldeles övervägande delen av tillgängliga medel går däremot till andra behov, som styrelsen i varje särskilt fall prövar förtjänta av bidrag. Från Nansenfonden hava sålunda under årens lopp utgått anslag till redogörelser för vetenskapliga expeditioner, till utgivande av vetenskapliga publikationer i övrigt, bidrag till expeditioner och vissa bestämda vetenskapliga undersökningar samt personliga understöd för utövande av fri vetenskaplig verksamhet. Dessutom hava från fonden utdelats vetenskapliga pris och belöningar. Från Carlsbergfonden hava utdelats — förutom avsevärda belopp för inköp av konstverk och deras vård — stipendier och honorar för speciella vetenskapliga studier och undersökningar, anslag för vissa år och i undantagsfall för livstid till verksamhet såsom fria vetenskapsmän, resestipendier, understöd för anskaffande av instrument och andra vetenskapliga hjälpmedel, för avlönande av medhjälpare, för översättningsarbeten och bibliografiska arbeten samt slutligen bidrag till publikation av vetenskapliga verk.

De sakkunniga tveka för sin del icke att förorda, att utdelningen av understöd från den svenska fonden i likhet med förhållandet i Norge och Danmark uppdrages åt ett för detta ändamål särskilt bildat organ, i de sakkunnigas förslag kallat nämnd. Därigenom att den reella pröv-

ningen förlägges till en enda myndighet, erhåller denna tillfälle att överblicka hela det vidsträckta verksamhetsområde, som omfattas av fonden. I en nämnd, som bildas uteslutande för fördelningen av anslag, kunna insättas ledamöter med den mest framstående sakkunskap och sålunda trygghet skapas för allsidig avvägning av olika kulturella intressen. En dylik nämnd bör även kunna på det sätt sörja för anslagens ändamålsenliga fördelning, att nämnden genom att förskaffa sig överblick över eljest förefintliga understödsmöjligheter kan taga hänsyn till det större eller mindre behov av understöd, som i betraktande av utsikten till bidrag på annat håll gör sig gällande i olika fall. Längmanska fonden är nämligen på grund av verksamhetens vidd ägnad att träda supplerande vid sidan av ett stort antal redan nu verkamma fonder eller stiftelser för mer eller mindre specialiserade ändamål. Därigenom kommer fonden att i förhållande till sistnämnda fonder intaga en central ställning, och nämnden kan antagas bliva ledande på området, förutsatt att den erhåller en för denna uppgift kvalificerad sammansättning.»

I enlighet därmed hava de sakkunniga föreslagit att anförtro utdelningen av anslag åt en nämnd av fem ledamöter. Förutom kanslern för rikets universitet såsom självskriven ordförande skulle tre ledamöter utses att företräda: *en* de humanistiska vetenskaperna, *en* naturvetenskaperna och *en* konst och litteratur.

De sakkunniga föreslå, att dessa ledamöter förordnas av Kungl. Maj:t efter förslag, som upprättas av förefintliga sakkunniga myndigheter och korporationer inom varje klass. I dessa valkorporationers intresse att föreslå personer, som vid det slutliga valet kunna tävla med övriga inom klassen föreslagna, hava de sakkunniga funnit den säkraste garantien för att nämnden kommer att tillföras främsta till buds stående sakkunskap. Såsom femte ledamot hava de sakkunniga föreslagit nämndens sekreterare, vilken skulle utses genom val af övriga ledamöter.

I fråga om fondens ändamål innehåller testamentet, att densamma är bestämd »för vetenskaper och sköna konster, litterära arbeten och skrifers gratis utdelning till allmoge». De sakkunniga hava föreslagit, att vissa riktlinjer skulle angivas för fondens begynnande verksamhet inom den sålunda föreskrivna, vida ramen. Dock bygger förslaget på den förutsättningen, att verksamhetsområdet kan och bör vidgas, sedan de till nämndens förfogande stående medlen i en framtid vuxit till mera avsevärda belopp. *Föremål
för anslag.*

De sakkunniga framhålla till en början, att sådana understöd böra stå tillbaka, vilka på ett mera permanent sätt taga fondens medel i anspråk, och anföra därefter följande:

»Från fondens verksamhet synas vidare kunna uteslutas alla anslag av personlig karaktär, vare sig de utgå för personlig utbildning eller för fritt vald vetenskaplig eller annan kulturell verksamhet. I förra avseendet är det tillräckligt att erinra om den betydande tillgången på stipendier av olika slag i jämförelse med en kännbar brist på understöd för produktiv verksamhet. Anslag för fri kulturell verksamhet måste tvivelsutan i vissa fall anses vara av högt värde och av behovet påkallade. I förhållande till anslag, som direkt riktas på utförande av bestämda arbetsuppgifter, måste dock deras resultat anses mera oberäkneligt, var till kommer den fara för fondens ansträngande, som följer av ifrågasvarande anslags tendens att övergå till understöd på obestämd tid.

De sakkunnigas förslag går i stället ut därpå, att understöd från fonden i allt huvudsakligt skola utgå efter sträng realprincip, d. v. s. för genomförande av vissa bestämda kulturella arbetsuppgifter. De jämförelsevis blygsamma belopp, som för närvarande äro tillgängliga, kunna förväntas genom utdelning efter denna grundsats erhålla möjligast effektiva användning på samma gång som en naturlig begränsning vinnes i fondens verksamhet. Dylika anslag för vissa arbetsuppgifter böra emellertid stå öppna icke blott för enskilda personer, utan även för kulturella samfund och institutioner samt periodiska publikationer, såframt icke understöden avse permanenta behov. I övrigt bör den närmare tillämpningen av berörda grundsats överlämnas åt nämndens fria prövning, och de bestämmelser de sakkunniga i detta sammanhang föreslagit avse allenast att allsidigt utveckla grundsatsen och samtidigt i viss mån angiva de olika ändamålen inbördes företräde.

Däremot anse sig de sakkunniga icke kunna förorda den form av understöd för vetenskaplig, konstnärlig eller litterär verksamhet, som består i utfästade av tävlingspris. Sådana äro ofta ägnade att draga personer från deras naturliga verksamhetsfält, varjämte koncentrationen av fleras ansträngningar på en och samma arbetsuppgift ofta innebär ett föga planmässigt slöseri med arbetskraft. Därest åter prisuppgifterna i realiteten fastställas med syftning på viss forskares eller konstnärs arbete, är ett för samma ändamål direkt givet understöd i alla händelser mera rationellt.

Ehuru de anslag, som utdelas för att möjliggöra genomförandet

av viss arbetsuppgift, efter de sakkunnigas mening böra vara huvudsaken, synas dock vid sidan därav vissa andra ändamål äga anspråk på tillgodoseende. Särskilt bör det finnas möjlighet att från fonden utdela belöningar för redan utfördt kulturellt arbete. Sådana äro önskvärda även från den synpunkten, att de stundom utgöra en lämplig form för ersättning i efterhand av kostnader, vilka redan nedlagts å viss arbetsuppgift. Beträffande utförda konstverk är konstverkets inköpande den naturligaste formen för dylik ersättning. Det torde icke heller råda mer än en mening därom, att det skulle vara i hög grad önskvärt, om medel kunde beredas för detta ändamål och därigenom i vårt land skapas en, om än blygsam, motsvarighet till Carlsbergfondens storartade verksamhet i detta avseende. De sakkunniga hava emellertid måst böja sig för det faktum, att anslag av denna art, vilka måste finnas att tillgå någorlunda kontinuerligt, för närvarande överstiga fondens krafter och därför måste ställas på framtiden.

Då de sakkunniga slutligen föreslå, att anslag må kunna tilldelas kulturella institutioner eller periodiska publikationer för deras åvägbringande eller tillfälliga bispringande, har detta skett med tanke på rena undantagsfall, då dylika anslag kunna vara av särskilt stor betydelse.

Fondens verksamhet för folkbildningens främjande skall enligt de sakkunnigas förslag företrädesvis avse att tillhandahålla dels populära skrifter m. m. för kostnadsfri utdelning, dels mera omfattande skrifter och dylikt, som på stället kan hållas tillgängligt för bildningssökande. I vanliga fall borde spridningen omfatta redan befintliga skrifter, men därjämte skulle finnas möjlighet att från fonden understödja åstadkommande av nya folkskrifter.

De huvudsakliga grunderna för den av de sakkunniga föreslagna organisationen hava i de underdåniga yttrandena över förslaget lämnats utan erinran. Dock har från olika håll samstämmigt framhållits, att i nämnden borde beredas plats åt en särskild representant för folkbildningsintresset. Denna hemställan synes mig böra vinna avseende och kan tillgodoses utan ökning av antalet ledamöter i nämnden därigenom, att ifrågavarande representant erhåller den plats, som i de sakkunnigas förslag reserverats för nämndens sekreterare. I likhet med vad de sakkunniga föreslagit angående tillsättande av företrädare för fondens övriga verksamhetsområden bör jämväl denne ledamot

*Departements-
chefen.*

tillsättas av Kungl. Maj:t efter förslag av vissa sakkunniga myndigheter och institutioner.

Även i vissa andra avseenden synes mig de sakkunnigas förslag böra modifieras och förberedande arbete därmed pågår inom ecklesiastikdepartementet. Särskilt synes det mig angeläget att rätten att avgiva förslag till ledamöter och suppleanter i nämnden tillägges icke blott de av de sakkunniga i sådant avseende föreslagna officiella institutionerna, utan även befintliga fria organisationer av betydelse för den kulturella utvecklingen. I främsta rummet synes mig en sådan utvidgning i förslagsrätten nödvändig inom klassen konst och litteratur, där de sakkunniga såsom förslagsgivande upptagit allenast svenska akademien, akademien för de fria konsterna, musikaliska akademien och ledamöterna i museinämnden vid nationalmuseum. I överensstämmelse därmed anser jag ock, att förslag till företrädare för folkbildningsintresset bör avgivas icke blott av vissa myndigheter, utan även av viktigare organisationer för det fria och frivilliga folkbildningsarbetet.

Med iakttagande av nu antydda och vissa andra, mindre väsentliga modifikationer, delvis föranledda av de inkomna yttrandena, synes mig de sakkunnigas förslag väl ägnat att läggas till grund för Längmanska kulturfondens verksamhet, därest beslut fattas att nu börja använda fonden.

I fråga om tidpunkten för påbörjande av fondens verksamhet för kulturella ändamål hava de sakkunniga, vilkas uppdrag omfattat allenast organisationsfrågan, förutsatt det av professorn friherre De Geer väckta förslaget vara förtjänt av bifall redan på grund av den utredning, som tidigare förebragts i ärendet. I de inkomna yttrandena har denna fråga ytterligare berörts av justitiekanslern. I dennes underdåniga utlåtande den 27 oktober 1917 framhålles, att det syntes justitiekanslern, som om den tolkning av testamentet, Kungl. Maj:t åren 1878 och 1895 omfattat och godkänt, vore grundad på bättre skäl än den tolkning, enligt vilken utdelning från fonden litt. B redan nu finge äga rum. Då emellertid även sistnämnda tolkning vore möjlig, kunde ju testamentet anses icke lägga ovillkorligt hinder i vägen för en sådan utdelning, om den ansåges önskvärd.

För min del är jag övertygad om att det vore lyckligt, om fondens användning för kulturella ändamål icke längre ställdes på framtiden. Under det att den kapitalbehållning hos fonden, med vilken Kungl. Maj:ts beslut år 1895 räknade, uppgick till omkring 880,000 kronor, utgör behållningen numera över 2 miljoner kronor. Kapitalets fortsatta kraftiga tillväxt måste anses tillfredsställande betryggad ge-

nom föreskriften, att halva årliga avkastningen oavkortad skall användas till kapitalökning. Det belopp, som kan disponeras för fondens kulturella verksamhet, uppgår för närvarande till inemot 40,000 kronor och stiger årligen. För visso bereda dessa medel möjlighet att inom testamentets ram göra en betydelsefull insats i den kulturella utvecklingen. Även om understöd av den art, som här avses, i en del fall kunnat erhållas av staten eller enskilda personer, har dock helt visst, såsom i friherre De Geers förenämnda skrift framhålles, bristen på för alla förtjänta sökande utan svårighet tillgängliga, allmänna fonder i hög grad försvårat eller alldeles hindrat tillkomsten av många viktiga arbeten, som eljest kunnat bliva till gagn och heder för vårt land. Särskilt måste det vara angeläget, att befintliga möjligheter att understödja det kulturella arbetet tillvaratagas under nuvarande förhållanden, då omkostnaderna för vetenskaplig och annan kulturell produktion stegrats oerhört, utan att utsikten till ökad avkastning av arbetet tillnärmelsevis hållit jämna steg därmed.

I riksdagens förut berörda skrivelse den 28 april 1893 är uttalat, att därest Kungl. Maj:t skulle finna, att viss del av den ifrågavarande fondens avkastning skulle kunna disponeras, anledning torde förefinnas för Kungl. Maj:t att till riksdagen göra framställning i ämnet.

På grund av vad riksdagen sålunda uttalat, anser jag riksdagens medgivande till fondens användning böra inhämtas och hemställer för denskull, att Eders Kungl. Maj:t behagade föreslå riksdagen medgiva,

att avkastningen av den med litt. B betecknade delen av den svenska donationsfond, som upprättats genom testamente av finländske handlanden Erik Johan Längman, må i den omfattning testamentet stadgar samt under iakttagande av de av mig angivna huvudgrunder och enligt de närmare bestämmelser, som av Kungl. Maj:t utfärdas, tagas i användning för de med nämnda del av fonden avsedda kulturella ändamålen.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnade, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skulle avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

C. Wilh. Hagman.

Avskrift i transsumt

av

E. J. LÄNGMANS TESTAMENTE.

» Min qvarlåtenskap, bestående uti:			
Reverser m. m. enligt förteckning till Kapital.....	S. R.	112,970: —	
d:o	d:o	d:o	» 84,154: 07
d:o	d:o	d:o	» 45,682: 56
			» 242,806: 63
Af för osäkra fordringar.....			» 806: 63
			» 242,000: —
Värdet för 70,000 stock, dels levererade, dels under flötning, antages			» 63,000: —
Fordran hos Dresser & Co. & H. Matsen &			» 15,000: —
	S. R.	320,000: —	
hvilket kapital, mindre eller större, skall efter min död förräntas, intills det uppnått 450,000 Rubel Silfver.			
Af denna summa skall S. R. 218,750 delas uti Sju lotter,			
och » 231,250 delas uti Fem lotter,			
nämligen			
² / ₇ delar af R. 218,750 till förmon för Finlands alla Stånd och Folkklasser, och hvartill enskilda Egendoms-inne- hafvare af alla Religioner höra, men dit höra icke församlingar som hålla egen grekisk kyrka och egen Grekisk präst, gör	S. R.	62,500: —	
² / ₅ delar af R. 231,250 till öfverst nämndas förmån			» 92,500: — 155,000: —
⁵ / ₇ delar af R. 218,750 till förmon för Sveriges alla Stånd och Folkklasser			» 156,250: —
³ / ₅ delar af R. 231,250 till desamme gör			» 138,750: — 295,000: —
	S. R.	450,000: —	

Af årliga räntan skall Fru Sophie Kåskelin, som med ömhet vårdat mig och under loppet af flere år mitt hem, jemte hennes tvenne barn min Gud Son och Gud dotter, samt efterföljande anhöriga och personer, så länge de lefva årligen erhålla:

Att utgå med $\frac{2}{5}$ delar af årliga räntebeloppet ifrån till förmån för Finland bestämda 92,500 Rubel samt med $\frac{2}{5}$ delar af årliga räntebeloppet från de för Sverige bestämda 138,750 Rubel.

Mine uti Finland under idkad sågrörelse uti nära 30 år i alla directioner gjorda resor, äfven att hafva ägt ett sågverk uti Öfver Torneå, har lärt mig känna hvarje mänskligt lidande; Och hvilket om genom Cultivering m. m. småningom och först efter Sekler till det mästa afhjelpat, ändock aldrig skall i och för Climatets svåra och Jordmånens mera vanlottade beskaffenhet kunna frigöras från ömsom påkommande Frost-, Missväxt-, hungers- och Farsotsår, samt deraf härrörande nöd; ja äfven ibland de bättre stånden detta förutan uppstående fattigdom och armod, och förnämligast då befolkningen i mohn af tid och odling hunnit tillväxa, samt det nödvändiga Industrin derjemte såsom följd tillbragt det mehnliga, en mängd proletärer, om hvilkas nöd ingen kan för eget bestånd sig bekymra, har jag derföre från längre tider beslutit att, till undgående delning af min förmögenhet, qvarstå uti min Ungkarlsställning, för att sålunda igenom dem, som öfver detta bestämma äga, få mina välmenande och bekymransfulla önskningar uppfyllda.

Emedan berörde olägenheter och eländen känbarast uppstå uti Landets norra del, så bestämmes början i Finland att i sinom tid ske, aldraförst och till fullo innom Uleåborgs Län, börjandes ifrån Svenska, Norska och Rysk Arkangelska gränssorna, och att sålunda utan afbrott med nästangränsande Län fortsättas; Ändock så, att förr än till annat Län skrides, skall Comunerna inom det handhafvande Länets sedermera insedda behofver än vidare behöfliga understodas och afhjelpas.

Det ifrån 218,750 Rubel med $\frac{2}{7}$ delar för Finland utgående belopp, S. R. 62,500 bestämmes till Grundfond och under benämning L:a A.

1:o) för kommunala behofver såsom Jordbruks och skogs Modell farme, Folkskolor, bidrag till Jordgummor, Docktorer, Läke Medel, Sjuka, Fattiga och dylike Orkeslösa hindrade på hvilket sätt som hållst att kunna eller förmå arbeta; och i rundeligare mohn till bättre klassens nödlidande; Sparbanker, Understöd och lifränta för Oäkta och ej skyddande barn, m. m. hvad för en komun anses af behof.

2:o) för Hungers-, Missväxt- och Farsotsår, Brand och andra Natur påkommande skador och olyckor, såsom Watten öfversvämning, Jordras, Hagel m. m. dylikt.

3:o) för bidrag till Bergverken, Morasters uttorkning, Sjöars af- och tillledning, Landsvägars uphjelpande och Kommunikationers befrämjande.

4:o) för Sjöfart och handel.

5:o) för Industri och slöjd.

6:o) för livräntefond.

7:o) för Jernvägar, Kanaler och andra allmänt nyttiga företag.

Berörde grundfond S. R. 62,500 förräntas med ränta på ränta under ett tidlopp af 6 Serier, till 4 Millioner Rubel Silfver, hvarefter utdelning samt vidare förräntning och utdelning bör på sätt här nu utvises ske.

1:a Serien	-----	125,000	Rubel	Silfver				
2:a	»	250,000		»				
3:e	»	500,000		»				
4:e	»	1,000,000		»				
5:e	»	2,000,000		»				
6:e Serien	4,000,000	häraf $\frac{1}{4}$ delen	1,000,000	till Kommunala Fonden				
7:e	»	6,000,000	» $\frac{1}{3}$ delen	2,000,000	N:o 2.	N:o 3.	N:o 4.	N:o 5.
8:e	»	8,000,000	» $\frac{1}{4}$ delen	2,000,000				
9:e	»	12,000,000	» $\frac{1}{8}$ delen	2,000,000				
10:e	»	20,000,000	» $\frac{1}{2}$ ten	5,000,000	1,000,000	1,000,000	3,000,000	
11:e	»	20,000,000	» $\frac{1}{2}$ ten	5,000,000		2,000,000	3,000,000	
12:e	»	20,000,000	» $\frac{1}{2}$ ten	5,000,000		1,000,000	4,000,000	
13:e	»	20,000,000	» $\frac{1}{2}$ ten	5,000,000		2,000,000	3,000,000	
14:e	»	20,000,000	» $\frac{1}{2}$ ten	5,000,000		2,000,000	3,000,000	
15:e	»	20,000,000	» $\frac{1}{2}$ ten	4,000,000		2,000,000	4,000,000	
Återstår	10,000,000		34,000,000	2,000,000	1,000,000	10,000,000	20,000,000	

= 77 Millioner Rubel Silfver.

Om behofverna för med tidsandan uppstående nyttiga inrättningar erfordrade en längre förräntningstid, så fortsattes dermed på samma sätt; ty fullkomligt men icke bristfälligt bör hvarje fonds skäligen behof blifva, och främst för allt, alla märkeligt nödlidande blifva behöfliga understödda.

Årliga räntan från N:o 2 kan efter behof noga utgå, ty då N:o 1 upphör att anlitas, så kunna N:o 1 och 2 samt N:o 3 sammanslås till en reservfond med nu tillsammans utvisande 37 Millioner Rubel Silfver, för att af årliga räntan kunna vid förefallande omständigheter förse hvarje Kommuns behof.

Efter det behovet för förenämnde 5 fonder N:o 1 à 5 blifvit afhjelpat, så förräntas Grundfondens återstående 10 Millioner Rubel till erforderligt belopp, såväl för en Lif-Ränte fond, om sådan, såsom förmonligare mot de då existerande för försäkringstagarene uttänkt, anses behöflig, som att årliga räntan måtte blifva tillräcklig för Jernvägsanläggningar samt för andra nyttiga behof.

De ifrån 231,250 Rubel för Finland med $\frac{2}{5}$ delar utgående 92,500 Rubel bestämmes till fond under benämning L:a B för Wettenskaper och sköna konster, Litterära Arbeten och skrifter gratis utdelning till allmoge, på det nödig förtida kännedom och hog förberedes, för att upprätthålla och förvalta förtecknade fonder; samt för aflöningar, omkostnader och Resor till och för Dem, hvilka uti Styrelse-, Controllerings-, förvaltnings-, räckenskaps- och bokföringsväg skola redogöra för alla fonder.

Nämnde 92,500 Rubel skola förräntas i Serier

1:sta Serien till 125,000 Rubel

2:dra d:o » 250,000 »

3:dje d:o » 500,000 » och så vidare, att

för hvarje gång som kapitalet fördubblats, så utgör det en Serie.

Af denna fond L:a B för Finland årligen utkommande ränta, deraf deltagar och utbetalar Finland med $\frac{2}{5}$ delar uti de honorationssummor, hvilka till de deraf berättigade, skola på föreskrifvet sätt utgå; hvarjemte alla förvaltnings Omkostnader och Arvoden som angå hvardera fonderna L:a A och B skola af denna dertill bestämda fond intill Sjette seriens slut i L:a A utgå; och bör om förvaltnings Arvodet öfverenskommas pr % af för året influtna räntebelopp, t. ex. 1 % för 1:sta Serien, med afpassad nedsättning för efterföljande Serier, ända intills 7:de serien uti L:a A tager sin början, då utdelning till Kommunerna påbjuder förökad Förvaltnings personal och aflöning, samt dermed förändrad plan.

På det denna fond icke måtte betagas önskad kraft, samt att någonting i stort måtte i en framtid kunna värkas och utföras, så får till Aflöningar, Omkostnader, samt till Litterära behofver m. m. tillsammans icke mer än hälften af årliga räntan användas.

För det tids uppehåll som fonden L:a A rönt, under den tid som fonden L:a B vid förräntandet vunnit stöd, så tillkommer det fonden L:a A att af de gemensamt förräntande fonderna intills 6:te seriens utgång erhålla de högsta och minst tidspillande ränteinbetalningar.

Den Finlands Stats Cassa tillkommande procent penning (om något

sådant ens komme i fråga), för de till Sverige öfvergående 295,000 Rubel, den finnes uti dessa för Finland bestämda 155,000 Rubel inbegripen.

Användandet af de för Sverige bestämda belopp skall oafvikeligen ske efter samma bestämmelser och Schema som för Finland blifvit bestämt och sålunda att:

Fonden L:a A erhåller $\frac{4}{7}$ delar af 218,750 Rubel med S. R. 125,000 och återstående $\frac{1}{7}$ del af D:o » » » 31,250 bestämmes under benämning af fonden L:a C för Svenska Coursens upphjelpande, att till en början uti Sverige eller där högsta ränta kan fås, förräntas, och hvarigenom Serie tiden förkortas men sedan i Utlandet där räntan förmonligst erlägges och säkerhet för Kapitalet finnes, vid förmonligaste Cours tillfälle utlånas och förräntas, och att derifrån vidare till egna och andra Länders Bolag, samt Läne- och Provins-Banker afgifvas, där högre ränta påräknas kan, och slutligen, då Kapitalet fått tillväxa, till Regeringar utlånas.

Enär denna fond L:a C igenom förräntning upphunnit till Etthundrade Millioner Riksdaler Svenskt Riks Mynt, då indrages till förmon för Staten halfva årliga räntan såväl i Ädel Metall efter utvisande behof, som uti Wexlars afgifvande, under det att utlåning och förräntningen i Utlandet och indragning af halfva årliga räntan sålunda bör utan afvikelse och efter utvisande Schema fortgå.

Antages att

11:te Serien lämnar 100 Millioner Rdr. Riksmünt då indrages årliga räntan för $\frac{1}{3}$ va Kapitalet.

12:te » » 100 » Rdr. Riksmünt

13:de » » 200 » » » då indrages halfva räntan som ofvan.

14:de » » 200 » » »

15:de » » 400 » » » deraf indrages hälften som ofvan och att på enahanda sätt allt framgent fortfares.

Sverige bör i anseende till sin i L:a B ägande större och då redan tillvuxna lönefond, med god beräkning kunna underhålla sina egna Commanditer, hvilka å orter såsom London m. m. böra förenas med de Män hvilka för Handeln och Industrin äfven böra lika af Finland som af Sverige å Utrikes orter stabla hållas.

Alla Löner och Kostnads Utgifter utgå främst till så stort belopp

som det någonsin erfordras, hvarefter resten af årliga halfva räntan tillfaller behovet för Wettenskaper och sköna Konster.

En Committée bildas för att handhafva allt detta, hvaribland 2:ne Wettenskapsmän och 2:ne Handlande, hvilka inom hvar sin Corps utse de sina, och dessa utse en präses, hvilka tillsammans utse personer af hvarje stånd, och till antal efter behof.

Ofvanstående har jag med fullt förstånd och fri villja beslutit vara min yttersta villja och testamente, och har för detsammas bevittnande tillkallat 2:ne mina bekante Herrar Pontus Kleman och Samuel Johnson, som skedde i London den 20 December 1859.

E. J. Längman.

(Sigill.)
